

SLAVŲ
FOLKLORAS

SLAVŲ FOLKLORAS

Tekstų rinkinys

Parengė ir tekstus išvertė
Bronislava Kerbelytė

Vytauto Didžiojo universitetas
Kaunas, 2012

UDK 783+398](=16)
Sl-15

Apsvarstyta Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Etnologijos ir folkloristikos katedros posėdyje 2011 m. lapkričio 16 d. (protokolo Nr. 10) ir Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje 2011 m. gruodžio 6 d. (protokolo Nr. 4).

Recenzentai:

Doc. dr. Laima Anglickienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Prof. dr. Rimantas Balsys, Klaipėdos universitetas

ISBN 978-9955-12-767-3
e-ISBN 978-9955-12-768-0

© Bronislava Kerbelytė, 2012

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2012

TURINYS

Pratarmė	7
SLAVŲ TAUTOS IR JŲ TRADICINĖS KULTŪROS ŠALTINIAI....9	
Slavų tautosakos rinkimas ir skelbimas.....	10
ŠVENČIŲ IR DARBŲ METINIO CIKLO FOLKLORAS	15
Vėlyvo rudens ir žiemos šventės	16
Pavasario šventės	52
Vasaros ir rudens šventės	97
Darbų kalendorius	106
ŽMOGAUS GYVENIMO ŠVENČIŲ FOLKLORAS.....	130
Gimtųjų ir vaikų folkloras	130
Vestuvių folkloras	145
Laidotuvių folkloras	202
ŽMOGAUS PROBLEMAS SU APEIGOMIS	
NESUSIJUSIOJE LYRIKOJE	213
Dainos apie meilę	213
Dainos apie šeimos gyvenimą.....	222
Rekrūtų, kareivių dainos	232
Kazokų dainos.....	243
Vežėjų dainos.....	244
Plėšikų dainos.....	245
Kalinių dainos.....	246
EPINĖS GIESMĖS	248
Mitologinės giesmės	248
Mitologinių giesmių reliktai rusų bylinose	249
Pietų slavų mitologinės giesmės	254
Baltarusių mitologinės giesmės.....	262
Istorinės epinės giesmės.....	264
Rusų bylinos.....	265
Pietų slavų junakų giesmės.....	285
ISTORINĖS DAINOS	297
Rusų istorinės dainos.....	298
Pietų slavų istorinė daina	314

BALADĖS IR DUMOS.....	318
SAKMĖS.....	337
Etiologinės sakmės.....	337
Mitologinės sakmės.....	342
Žmogus elgiasi teisingai.....	348
Žmogus elgiasi neteisingai.....	359
Žmogus – stebėtojas.....	371
Padavimai.....	385
PASAKOS.....	391
MAGIŠKI TEKSTAI.....	452
Linkėjimai.....	453
Priesaikos.....	455
Prakeiksmas.....	455
Maldos.....	455
Užkalbėjimai.....	456
POSAKIAI. PATARLĖS.....	473
Posakiai apie lietuvius ir Lietuvą.....	473
Rusų raštijoje užfiksuoti posakiai.....	473
Tradiciniai posakiai.....	473
Papročių, mitologijos, tikėjimų atspindžiai patarlėse ir frazeologizmuose.....	474
Patarlių reikšmių pavyzdžiai.....	476
SVARBESNI SLAVŲ FOLKLORO	
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	478
SIŪLOMOS NAMŲ DARBŲ TEMOS.....	486

Pratarmė

Dėstydamą slavų tautosakos kursą Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto etnologijos specialybės studentams, pastebėjau, kad vis mažėja sugebančiųjų suprasti net rusiškus tekstus, o kitų slavų folkloro kūrinius retai kas paskaito. Tai verčia nerimauti, kad netolimoje ateityje etnologijos specialistai lietuvių folklorą suvoks izoliuotai nuo kaimynų kultūros, su kuria baltų protėviai buvo pažįstami nuo senų senovės. Slavų ir baltų kalbose esama gana daug gal net iš indoeuropiečių prokalbės laikų paveldėtų tos pačios šaknies žodžių, šių kalbų panašios gramatikos ir sintaksės. Ypač svarbu, kad lietuviai ir rytų, o kartais ir vakarų bei pietų slavai atlikdavo gana daug analogiškų papročių, kartais dainavo beveik tas pačias dainas, sekė labai panašias pasakas, pasakojo sakmes ir padavimus.

Bet kurios tautos folkloro raida netolygi, todėl net tuo pačiu metu užrašoma ir gana archajiškų, ir naujiems laikams pritaikytų to paties kūrinių variantų. Skirtingų tautų folkloro raidos nevienodumai dar ryškesni. Lygindami savoje ir kaimynų tradicijose išsaugotus analogiškus kūrinius, folkloro tyrinėtojai daug ką sugeba suprasti ir paaiškinti.

Taigi šiuo darbu norėčiau paskatinti etnologus pažinti slavų tradicinę kultūrą ir vertinti lietuvių folkloro reiškinius lyginant juos su kaimynų analogijomis. Tautosakos kūriniai pristatomi taip, kaip jie funkcionavo gyvosiose tradicijose. Stengtasi parodyti visų apeiginių tautosakos kūrinių santykius su papročiais, apeigomis, tikėjimais. Dalį kūrinių slavai, kaip ir lietuviai, atlikdavo per kalendorines šventes ar pradėdami ir baigdami reikšmingus ūkio darbus. Šie tautosakos kūriniai glaudžiai susiję su kalendoriniais ir darbo papročiais. Jie pristatomi skyriuje *Švenčių ir darbų metinio ciklo folkloras*. Su gimtųjų, vestuvių bei laidotuvių papročiais susiję tautosakos kūriniai lydėdavo svarbius kiekvieno žmogaus gyvenimo įvykius. Jie sugrupuoti skyriuje *Žmogaus gyvenimo švenčių folkloras*. Su konkrečiomis apeigomis nesusiję kūriniai grupuojami pagal žanrus.

Be abejo, iš milžiniško paskelbtų slavų tautosakos tekstų ir etnografinių aprašų masyvo atrinkta, išversta ir primenama tik maža dalelė. Atrinkant tautosakos tekstus pirmenybė buvo teikiama dabartinių lietuvių kaimynų – Lietuvos rusų sentikių, baltarusių, rusų, lenkų kūriniams. Stengtasi atrinkti kuo daugiau tekstų – lietuvių tautosakos kūrinių analogijų. Kartu siekiama supažindinti su savitais slavų folkloro reiškiniiais (pvz., su rusų bei pietų slavų mitologiniu ir istoriniu epu).

Daugiausia dėmesio skirta archajiškiems variantams, galintiems padėti paaiškinti analogiškus lietuvių tautosakos kūrinius. Todėl atrinkta gana daug tekstų, užrašytų regionuose, kuriuose iki mūsų laikų išsaugota ilgaamžė folkloro tradicija – Ukrainai ir Baltarusijai priklausančiame vieningame Polesės regione, Rusijos Federacijos šiaurėje (Archangelsko srityje, Karelijoje ir kt.).

Rytų, vakarų slavų ir dalis pietų slavų tautosakos tekstų į lietuvių kalbą versta iš originalų, o dalis pietų slavų tekstų – iš mokslinių vertimų į rusų ar anglų kalbas (kartais autorės atlikti originalų vertimai palyginti su vertimais į minėtas kalbas). Verčiant stengtasi kuo tiksliau perteikti kūrinių turinį. Dėl to kartais nukenčia dainų ritmas. Deja, XIX a. dažnai pateikėjams diktuojant, o ne dainuojant ranka užrašytuose slavų dainų tekstuose taip pat esama ritmo sutrikimų, netiksliai išskirtų strofų ir kt.

Tekstai netaisyti, grafiškai neišskirtos dainų strofos nerekonstruojamos, priedainiai rašomi taip, kaip užrašyta originaluose (pvz., užrašyti vieną kartą ir pridėta pastaba, jog jie kartojami). Jei prie dainų ar kitų tautosakos kūrinių esama pateikėjų ar užrašytojų pastabų, jos rašomos kursyvu. Kursyvu rašomi ir užrašytojų perpasakoti tautosakos kūriniai. Apeiginiai terminai, objektų pavadinimai, jei įmanoma, verčiami lietuviškais atitikmenimis, bet skliaustuose rašomi ir originale esantys žodžiai. Prie kiekvieno išversto teksto nurodoma šaltinio santrumpa: rašoma rinkinio sudarytojo pavardė (kelių sudarytojų pavardės) ar jau įprasta leidinio pavadinimo santrumpa ir teksto numeris. Jeigu tam tikro šaltinio yra keli tomai, tomą žymintis skaitmuo ir teksto numeris skiriami kableliu. Jei leidinyje tekstai sunumeruoti skyriais, teksto numeris rašomas po puslapio numerio (santrumpa *c. / str.* – puslapis), o jei tekstai nesunumeruoti, nurodomas tik spausdinto rinkinio ar tyrinėjimo, kuriame tekstas cituojamas, puslapis. Pridedamame sąrašė *Svarbesni slavų folkloro tekstų šaltiniai ir literatūra* pagal santrumpas galima surasti atitinkamus leidinius bei tekstus ir vertimus palyginti su originalais.

SLAVŲ TAUTOS IR JŲ TRADICINĖS KULTŪROS ŠALTINIAI

Slavai – tai 210 milijonų Europos ir Azijos (Sibiro) gyventojų. Vakarų Europos raštijoje slavai minimi nuo V a., kai jų gentys ėmė slinkti į šiaurę ir į pietus. Iki šiol nėra vienos pripažintos teorijos, nustatančios slavų protėvynės arealą. Vieni mokslininkai mano, kad senų senovėje slavai gyveno dabartinės Lenkijos teritorijoje ir toliau į vakarus (slavai sorbai ir serbai-lužitėnai iki šiol gyvena Vokietijoje), o kiti teigia, kad protėvynė turėjusi būti prie Dunojaus. Yra žinoma, kad hunai (vengrų protėviai), atvykę prie Dunojaus, ten rado slavus. Prie šios upės slavų tautos (serbai, slovakai ir bulgarai) gyvena iki šiol. Kitų mokslininkų teigimu, slavai slinko iš Karpatų regiono. Archeologų sukaupti duomenys ir vandenvardžiai leidžia teigti, jog pasislinkę į šiaurę slavai atsidūrė rytinių baltų gyvenamoje Padnieprėje, o į pietus – Balkanų pusiasalyje (maždaug dabartinėje Bulgarijos teritorijoje) pateko į trakų ir frygų apgyventas žemes.

Visoms slavų kalboms būdingas gana didelis bendros leksikos masyvas, tačiau jose susiformavo ir esminių skirtumų. Dalis bendrų žodžių įgijo skirtingas ar net priešingas reikšmes, atsirado tarties, gramatikos nevienodumų.

Pagal kalbos ypatumus skiriami *pietų slavai* (bulgarai, serbai, kroatai, slovėnai, makedoniečiai, juodkalniečiai), *vakarų slavai* (slovakai, čekai, moravai, lenkai, košubai, mozūrai, sorbai, serbai-lužitėnai), *rytų slavai* (rusai, ukrainiečiai, baltarusiai). Vienur kalbos, papročių ir istorijos savitumai lėmė, kad susiformavo atskiros tautos (pvz., slovakai ir čekai), o kitur – tik ypatingi tos pačios tautos ir valstybės regionai (pvz., košubai ir mozūrai Lenkijoje, moravai Čekijoje).

Skirtingos geografinės sąlygos lėmė slavų svarbiausios ūkinės veiklos ypatumus. Skiriamos penkios slavų ūkio ir kultūros zonos: vakarų, rytų, Prie-karpatės, Balkanų, prie Adrijos jūros. Ryškiausiai skiriasi slavų šiaurės ir pietų kultūros. Pietuose gyvenantys slavai nuo seno augina vynuoges ir avis, o šiaurėje – javus ir stambius raguočius.

Rytų slavai ir dauguma pietų slavų krikščionybę priėmė iš Bizantijos. Rusijoje po XVII a. bažnyčios reformos krikščionys suskilo į *pravoslavous* ir *sentikius*. Vakarų slavai – Romos katalikai. Kadangi pietų slavai ilgai buvo turkų valdžioje, dalis jų perėjo į musulmonų tikėjimą ir dabar save vadina pagal teritoriją *bosniečiais* arba pagal tikyba – *musulmonais*.

Slavų raštą, vadinamąją *kirilicą*, IX a. graikų rašmenų pagrindu sukūrė pietų slavai broliai Kirilas ir Metodijus. Šis raštas greitai prigijo ir rytų slavų žemėse. X a. pabaigoje senovės Rusios Kijevo vienuolyno vienuoliai parašė metraštį *Povest vremennyh let*. Šiame seniausiame metraštyje panaudota nemažai rytų slavus liečiančių liaudies padavimų. Jame teigiama, jog slavų tėvynė buvusi prie Dunojaus.

Slavų raštas kelis kartus buvo reformuotas, bet iš esmės panašus į senąjį. Jį naudoja rytų slavai, bulgarai, serbai, juodkalniečiai. Vakarų slavai ir dalis pietų slavų naudoja lotynų alfabeto rašmenis.

Slavų tautų gyvenimo sąlygų, istorinio likimo, tikybos ir kiti skirtumai lėmė ir folkloro nacionalinius savitumus. Skirtingos slavų tautos nemažai analogiškų papročių atlieka ne tuo pačiu metu. Esama net folkloro žanrų sistemos nevienodumų. Pavyzdžiui, epines giesmes iki XX a. išsaugojo pietų slavai, o iš rytų slavų – tik rusai. Ukrainiečiai sukūrė savitas lyrines-epines giesmes, kurias vadinamos *dumomis*. Vakarų slavų tradicijose epinių giesmių neužfiksuota; esama tik lyrinių-epinių baladžių.

SLAVŲ TAUTOSAKOS RINKIMAS IR SKELBIMAS

Bene daugiausia užrašyta ir paskelbta rusų tautosakos tekstų. Rusų istorinių dainų ir pasakų, kuriose veikia caras Ivanas Rūstusis, XVII a. užrašyta anglų keliautojų Richardo Jameso ir Collinso prašymu. Autentiškų kūrinių užrašyta XVIII a. viduryje: Uralo fabrikantų Demidovų rūpesčiu buvo kruopščiai užrašytas plieno liejyklos meistro Kiršos Danilovo (Kirilo Danilovičiaus) atliekamų bylinių ir kitų folkloro kūrinių rinkinys; pirmą kartą paskelbtas 1804 m. Keturių dalių rusų dainų rinkinį 1770–1774 m. paskelbė Michailas Čulkovas. Folkloro tyrinėtojai šį rinkinį iki šiol vertina atsargiai. Įspūdį gaudina knygos pradžioje paskelbti paties M. Čiulkovo ir kitų asmenų sukurti menkaverčiai eilėraščiai. Kai kam kelia abejonių skelbėjo – savamokslio raštininko, aktorius ir ponų tarno (liokajaus) – gebėjimai. Vis dėlto šiame rinkinyje paskelbta daug autentiškų liaudies dainų. Pugačiovo sukilimą menančios dainos varianto (žr. Nr. 364) fragmentą Aleksandras Puškinas

panaudojo „Kapitono dukrelės“ epigrafu. 1790 m. pasirodė Nikolajaus Lvovo dainų rinkinys su gaidomis (jas užrašė Ivanas Pračas).

XIX a. pirmoje pusėje poeto Vasilijaus Žukovskio paskatintas dvarininkas Piotras Kirejevskis ėmė organizuoti liaudies dainų rinkimą. Jam talkino to meto rašytojai (tarp jų – Aleksandras Puškinas, Nikolajus Jazykovas ir Nikolajus Gogolis) bei kiti išsimokslinę asmenys. P. Kirejevskis sukaupė 4 160 dainų variantų, kurių dauguma buvo paskelbta XIX a. viduryje. Nors poetas V. Žukovskis svajėjo apie leidinį, kuriame panašios dainos atsidurtų greta, P. Kirejevskiui pavyko sudaryti tik epinių giesmių, istorinių ir lyrinių dainų skyrius.

XIX a. viduryje susikūrė Rusų geografijos draugija, kurios skyriai buvo įsteigti visuose Rusijos imperijos regionuose. Draugija rūpinosi Rusijos imperijos gamtos išteklių tyrinėjimu, žemėlapių sudarymu, gamtos ir istorijos paminklų registravimu ir kt. Buvo sudaryta ir programa folkloro medžiagai rinkti. Draugija skatino skirtingų tautų tautosakos užrašinėtojus. Rusų geografijos draugijos narių bei kitų asmenų užrašytas pasakas 1855–1863 m. atskirais pluoštais bendru pavadinimu „Rusų liaudies pasakos“ išleido teisininkas Aleksandras Afanasjevas (vėliau pluoštai sudėti į 3 tomus). A. Afanasjevo rinkinyje paskelbta ir baltarusių bei ukrainiečių pasakų. To paties siužeto variantus A. Afanasjevas jau skelbė greta. Vėliau Peterburgo universiteto profesorius Aleksandras Sobolevskis iš XVIII a. ir XIX a. pradžioje paskelbtų dainų rinkinių atrinko 4 772 tekstus, kuriuos sugrupavo 7 tomų leidinyje „Didžiarusių liaudies dainos“ (1895–1902 m.). Tų pačių dainų variantai sudėti greta; grupės pradedamos darniausiai ir geriausiai užrašytais variantais.

Rusų kalba ir jos tarmėmis domėjęsis gydytojas Vladimiras Dalis kartu su talkininkais sukaupė daugybę patarlių, priežodžių bei mįslių. Apie 30 tūkstančių paremių jis paskelbė rinkinyje „Rusų liaudies patarlės“ (1862 m.); daug vaizdingų posakių bei mįslių panaudojo žodžių reikšmėms aiškinti keturių tomų „Gyvosios rusų kalbos aiškinamajame žodyne“.

Į Kareliją ištremtas Pavlas Rybnikovas važinėdamas tarnybos reikalais užrašė daug epinių giesmių, aprašė vestuvių eigą, su šia apeiga susijusias dainas bei verkavimus, nemažai užkalbėjimų ir kt. Jo surinkta tautosaka buvo paskelbta keturių tomų leidinyje „P. N. Rybnikovo surinktos dainos“ (1861–1867 m.). Gyvos epinės tradicijos atradimas Rusijos imperijos šiaurėje buvo stulbinantis: iki P. Rybnikovo buvo žinoma tik minėtas Kiršos Danilovo rinkinys ir keletas pavienių tekstų. 1871 m. vasarą P. Rybnikovo kelionių maršrutą pakartoto filologas Aleksandras Gilferdingas. Antrą kartą iš tų

pačių pateikėjų bei iš naujai atrastų dainininkų tiksliai užrašyti bylinų variantai paskelbti 3 tomų leidinyje „Onegos bylinos“ (1873 m.). XIX a. pabaigoje bei XX a. pirmoje pusėje Rusijos šiaurėje bylinų užrašė Aleksejus Markovas, Aleksandras Grigorjevas, broliai Borisas ir Jurijus Sokolovai ir kt.

Petrozavodsko seminarijos logikos ir psichologijos dėstytojas Elpidiforas Barsovas susidomėjo laidotuvių raudomis ir netrukus atrado neseniai iš kaimo į minėtą miestą persikėlusią Iriną Fedosovą, kuri nuo pat jaunystės buvo samdoma raudoti laidotuvėse ir verkauti vestuvėse. Iš jos ir šiek tiek iš kitų raudotojų užrašytas laidotuvių ir rekrūtų raudas bei vestuvių verkavimus E. Barsovas paskelbė dviejų tomų rinkinyje „Šiaurės krašto raudos“ (1872 m.). I. Fedosovos atliekamas raudas ir dainas užrašinėjo ir kiti tautosakos rinkėjai; šiai talentingai asmenybei, jos santykiui su tradicija skirta Kirilo Čistovo monografija (1955 m., 1988 m.); Bela ir Kirilas Čistovai paskelbė ir E. Barsovo rinkinio akademinį leidimą (1997 m.).

XIX a. pasirodė Ivano Chudiakovo, Nikolajaus Ončukovo, Dmitrijaus Zelenino, A. Smirnovo ir kitų užrašytų pasakų rinkiniai (XX–XXI a. sandūroje šie rinkiniai vėl paskelbti Sankt-Peterburge). Skirtingų žanrų tautosakos tekstus ir medžiagą tarnei tyrinėti Vladimiras Dobrovolskis išleido keturių dalių leidinyje „Smolensko etnografinis rinkinys“ (1891–1903 m.).

XX a. paskelbta daugybė tam tikrų folkloro žanrų antologijų, įvairių regionų folkloro leidinių, iš atskirų pateikėjų užrašytų pasakų rinkinių ir kt. Sankt-Peterburge pradėtas leisti „Rusų folkloro sąvadas“. Pirmiausia skelbiami visi autentiški epinių giesmių (bylinų) variantai (bylinų serijos išleisti 5 tomai). Rusų tautosakos tekstų užrašoma iki šiol. Tekstų rinkiniai ir tyrinėjimai aprašyti bibliografiniame leidinyje „Rusų folkloras“ (paskelbti 8 stambūs tomai; darbas tęsiamas).

Pirmąjį rusų pasakų katalogą pagal suomių mokslininko Antti Aarnės klasifikavimo sistemą sukūrė Nikolajus Andrejevas. Naujų spausdintų šaltinių duomenimis papildytas katalogas „Lyginamoji siužetų rodyklė: rytų slavų pasakos“ išleistas 1979 m. Rankraštiniai pasakų variantai dar nesisteminti. Rusų dainų, patarlių ir kitų tautosakos žanrų variantai iki šiol taip pat nesusisteminti.

Kadangi rytų slavų kalbos panašios (pvz., kartais net tie patys dainų variantai skelbiami ir rusų, ir baltarusių folkloro leidiniuose), XIX a. kai kurie asmenys užrašinėjo rusų ir baltarusių ar ukrainiečių pateikėjų atliekamus kūrinis. Pavyzdžiui, Pavlas Šeinas užrašė ir paskelbė du stambius baltarusių dainų ir papročių rinkinius ir vieną rusų dainų rinkinį. P. Jefimenko rinko ir rusų, ir ukrainiečių užkalbėjimus.

Įvairių žanrų baltarusių tautosakos tekstų ir medžiagos žodynui rinkinį devyniais pluoštais išleido E. Romanovas (1886–1912 m.). Vakarų Baltarusijoje labai daug tautosakos tekstų ir etnografinės medžiagos 1877–1905 m. sukaupe lenkų etnografas M. Federovskis (8 tomai paskelbti 1897–1981 m. Krokuvoje ir Varšuvoje). XIX a. ir XX a. pradžioje pasirodė M. Dovnar-Zapolskio (1895 m.) baltarusių dainų rinkinys, N. Nikiforovskio surinkti papročiai ir sakmės (1897 m. ir 1907 m.) ir kt. Baltarusių tautosaka intensyviai buvo renkama po Antrojo pasaulinio karo (per karą žuvo folkloro rankraščiai), darbas tęsiamas iki šiol. Baltarusių folkloristai paskelbė daugelio tomų seriją „Baltarusių liaudies kūryba“: po vieną ar net po kelis tomus skirta tam tikriems tautosakos žanrams. Meniškiausi tautosakos tekstai atrinkti chrestomatijai „Baltarusių folkloras“ (1985 m.).

XX a. paskutiniais dešimtmečiais Polesės regione (jo dalys priklauso ir Baltarusijai, ir Ukrainai) patyrę rusų folkloristai ir kalbininkai užrašė daug archajiškų tautosakos tekstų. Labai svarbu, kad užfiksuoti ne tik užkalbėjimų tekstai, bet ir su jais siejami veiksmai, atlikimo laikas, vieta. Prie anksčiau užrašytų užkalbėjimų tokių žinių nedažnai aptinkama. Ši medžiaga naudojama etnolingvistinio žodyno „Slavų senovė“ autorių straipsniuose; išleistas rinkinys „Polesės užkalbėjimai“ (2003 m.).

1827 m. ir 1834 m. du ukrainiečių dainų rinkinius paskelbė botanikas M. Maksimovičius. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje išleisti vertingi M. Dragomanovo (1876 m.) ir B. Grinčenko (1901 m.) ukrainiečių pasakojamosios tautosakos leidiniai. Pasirodė ir Užkarpatės regiono tautosakos rinkinių: J. Golovackis išleido paties surinktas dainas (1878 m.), o V. Gnatukas – šešių tomų pasakų ir etnografinės medžiagos rinkinį (1897–1911 m.). Vakarų Ukrainoje užrašytų dainų su melodijomis ir kitokios tautosakos tomą paskelbė žymus lenkų folkloristas Oskaras Kolbergas. Podolėje 1850–1860 m. užrašytas pasakas ir sakmės išleido M. Levčenko (1928 m.). XX a. antroje pusėje ukrainiečių folkloristai parengė ir paskelbė nemažai dainų bei pasakų rinkinių, pasakojamosios tautosakos tekstų chrestomatiją „Putino švilpynė“, leidžia daugiatomę seriją „Ukrainiečių liaudies kūryba“ (išleisti tomai skirti kalėdojimo, vaikų, rekrūtų bei kareivių dainoms, pasakoms). Ukrainiečių tautosaka užrašinėjama iki šiol.

Iškiliausi XIX a. pabaigos lenkų tautosakos rinkėjai – O. Kolbergas ir Janas Karlovičius. Sukauptą medžiagą O. Kolbergas suskirstė į 60 tomų pagal Lenkijos etnografinius regionus. Kaip minėta, vienas tomas skirtas Vakarų Ukrainos Peremyslio regionui. Savo ir įvairių asmenų užrašytus tekstus J. Karlovičius skelbė žurnale „Wisła“ ir rinkinyje „Padavimai ir pasakos,

surinktos Lietuvoje“. J. Karlovičius pasirūpino, kad būtų išleisti M. Davainio-Silvestraičio užrašytų ir į lenkų kalbą išverstų „Žemaičių pasakų“ pirmieji du tomai. Čekų folkloristai (F. Čelakovskis, I. Polivka) kaupė ir skelbė skirtingų slavų tautų folkloro tekstus. XX a. pabaigoje ir XXI a. pirmaisiais metais pasirodė slovākų kalėdotojų dainų rinkinys bei regioniniai moravų dainų rinkiniai.

Visi vakarų slavai iki XX a. išsaugojo nemažai archajiškų papročių ir tikėjimų, gana darnių pasakų ir sakmių, tačiau nedaug išliko senovinių apeiginių dainų. Ir O. Kolbergo Lenkijos regionams skirtuose tomuose, ir moravų dainų rinkiniuose dominuoja su apeigomis nesusijusios lyrinės dainos, romansai; stabiliausiai išsaugotos tik liaudies baladės.

Analogiškas įspūdis susiklosto susipažinus su pietų slavų folkloro šaltiniais: gana daug XIX a. aprašytų papročių ir apeigų (aprašymai išvardyti etnolingvistinio žodyno „Slavų senovė“ pirmame tome), o bene vienintelis Vukas Karadžičius sugebėjo paskelbti šiek tiek savo surinktų serbų ir kroatų tautosakos tekstų. Tai suprantama: 1383 m. pralaimėję mūšį su turkais Kosovo lauke, pietų slavai iki XIX a. pabaigos kentė Osmanų imperijos priespaudą ir neturėjo galimybių puoselėti savo kultūrą. Daugelio asmenų atmintyje XIX a. ir iki XX a. išsaugotų ir užrašytų tautosakos tekstų rinkiniai, net tomų serijos (pvz., daugiatomis leidinys „Bulgarų liaudies kūryba“) pasirodė tik XX a. viduryje ar pabaigoje. Ir iškilios V. Karadžičiaus asmenybės visas palikimas paskelbtas tik XX a. Jo užrašytų kūrinių rinktinė išleista rusų kalba.

SIŪLOMOS NAMŲ DARBŲ TEMOS

1. Analogiškos Advento–Kalėdų ciklo slavų ir lietuvių dainos.
2. Ateities spėjimai slavų kalendorinių švenčių metu.
3. Slavų pastangos padidinti derlių ir vaisingumą per kalendorines šventes ir rugiapjūtės pabaigtuves.
4. Medis slavų papročiuose ir dainose.
5. Rusų šventės *Vjuniny* dainos ir jų analogijos lietuvių folklore.
6. Rytų slavų pavasario šaukimo bei Jurginių dainos; jų analogijos lietuvių tautosakoje.
7. Panašūs vaizdai baltarusių ir lietuvių rugiapjūtės dainose.
8. Rusų ir lietuvių Velykų lalautojų dainų lyginimas.
9. Baltarusių ir serbų mitologinių giesmių analogijos lietuvių sakmėse bei pasakose.
10. Lietuvos rusų sentikių ir lietuvių mitologinių sakmių analogijos.
11. Pasaka apie žalčio žmoną: lietuvių ir rytų slavų variantų ypatumai.
12. Dainuojamųjų intarpų vaidmuo rytų slavų pasakose.
13. Slavų užkalbėjimų paskirties ir kompozicijos įvairovė.

SI-15 Slavų folkloras. Tekstų rinkinys / parengė ir tekstus išvertė Bronislava Kerbelytė. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012. – 488 p.

ISBN 978-9955-12-767-3
e-ISBN 978-9955-12-768-0

Rinkinyje skelbiami rytų, vakarų ir pietų slavų tautosakos tekstų vertimai į lietuvių kalbą. Stengiamasi parodyti visų apeiginių tautosakos kūrinių santykius su papročiais, apeigomis, tikėjimais; jie grupuojami į skyrius: *Švenčių ir darbų metinio ciklo folkloras, Žmogaus gyvenimo švenčių folkloras*. Su konkrečiomis apeigomis nesusiję kūriniai grupuojami pagal žanrus; pastarieji trumpai apibūdinami.

Iš slavų tautosakos tekstų masyvo atrinkta ir išversta daug archajiškų variantų, galinčių padėti paaiškinti analogiškus lietuvių tautosakos kūrinius. Kartu siekiama supažindinti su savitais slavų folkloro reiškiniais (pvz., su rusų ir pietų slavų mitologiniu bei istoriniu epu). Pirmenybė teikiama dabartinių lietuvių kaimynų – Lietuvos rusų sentikių, baltarusių, rusų, lenkų – kūriniams. Rytų, vakarų slavų ir dalis pietų slavų tautosakos tekstų į lietuvių kalbą versta iš originalų, o dalis pietų slavų tekstų – iš mokslinių vertimų į rusų ar anglų kalbas. Prie išverstų tekstų nurodomos šaltinių santrumpos. Pagal jas pridedamame sąrašė *Svarbesni slavų folkloro tekstų šaltiniai ir literatūra* galima surasti atitinkamus leidinius bei tekstų originalus.

UDK 783+398](=16)

SLAVŲ FOLKLORAS

Parengė ir tekstus išvertė
Bronislava Kerbelytė

Tekstų rinkinys

Redaktorė Renata Endzelytė
Maketavo ir viršelį kūrė Irena Sabaliauskaitė

2012-06-07. Užsakymo Nr. K-12-033
Išleido Vytauto Didžiojo universiteto leidykla,
S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas
Spausdino UAB „Spaustuvė Morkūnas ir Ko“,
Draugystės g. 17, LT-51229 Kaunas